

ULOGA I MOGUĆNOSTI ŠKOLE U PREVENCIJI PRESTUPNIČKOG PONAŠANJA

SAŽETAK: Škola je uz obitelj jedan od najvažnijih sustava koji oblikuju djetetovo odrastanje. Podučava ga važnim činjenicama koje će mu biti potrebne da jednoga dana na svoj način doprinese društvu, ali mu istovremeno pruža i iskustva koja ga oblikuju kao osobu. Dijete osim znanja u školi razvija brojne vještine – uči kako nekome biti prijatelj, kako funkcionirati u grupi, kako rješavati nesuglasice na primjeren način, kako se odnositi prema drugima s poštovanjem i još mnoge druge. Kao nastavnici i stručni suradnici imaju nezamjenjivu ulogu u djetetovom životu – odgovorni su za stvaranje sigurne i poticajne okoline koja će djetetu ili mladoj osobi omogućiti da ostvari svoje obrazovne, ali i osobne potencijale. Dio te odgovornosti je zaštita djece od svih oblika prestupničkog ponašanja – pojave koja u okolinu unosi nesigurnost i strah koji ometaju djetetov put. Pojavljivanje bilo kog oblika prestupničkog ponašanja u bilo kojoj dobi trebali bi vršnjaci, roditelji i učitelji shvatiti kao znak na koji treba reagovati, jasno dajući na znanje da se takvo ponašanje ne odobrava i da ga treba mijenjati. Za ovako složene zadatke škola mora imati pored materijalne i druge vidove podrške. Ta podrška mora se ogledati u formiranju školskih timova koji će raditi na razvoju pozitivne psihosocijalne klime u školi, na ranoj identifikaciji i prevenciji vršnjačkog nasilja te na izradi vlastitih akcionih planova.

KLJUČNE RIJEČI: škola, prevencija, prestupničko ponašanje

Uvod

Prestupničko ponašanje pojedinca ima društveni karakter odnosno ima karakter društvene pojave. Takvo ponašanje se pokazuje kao posljedica određenih društvenih uticaja i procesa (Karić, 2008). Opšti je dojam da su problemi u ponašanju djece u porastu, a u BiH posebno izraženo poslijeratnom periodu. Vrijeme u kojem živimo karakterišu brze i krupne promjene u svim domenima života. Nezaposlenost, siromaštvo, alkoholizam i druge sociopatološke pojave dovode dezintegracije porodice koja više nije u stanju da vrši svoje funkcije od ekonomske do odgojne. Odgojno - obrazovne institucije imaju sve veću ulogu u sistematskom pedagoškom radu s roditeljima kao pomoć pri odgoju njigove djece. Današnja škola zasniva se na naučnim pogledima koji su formirani u ranijim etapama društvenog razvoja i sve teže odgovara na zahteve društva i vremena. Na mlade ljude djeluju ogromne količine informacija različitih vrsta i sadržaja. U takvim okolnostima stvara se drugačiji odnos prema životu, društvu, idealima, kao i prema samom sebi. Vaspitanje se odvija u sve većim suprotnostima i protivurječnostima, koja su značajnije od onih koje smo do sada poznavali. Sve to utiče da vaspitanje u školama, postaje veoma složeno, zato što zahtijeva fleksibilnost, koja se kroz sistem teško ostvaruje, i promjene, koje se sporo ili teško postižu. Neadekvatno osposobljeni nastavnici, zastarijele metode, konfrotizam u odnosu na stare

metode, preferiranje djece iz 'višeg' staleža i slično mogu doprinjeti u razvoju delikventnog ponašanja.

Ipak, škola nakon porodice predstavlja najznačajniji agens socijalizacije djece i maloljetnika i predstavlja najdjelotvorniji faktor usmjeravanja i pozitivnog struktuiranja mladih ličnosti. Pored toga škola treba da bude razmatrana i kao faktor koji nosi rizike za javljanje prestupničkog ponašanja, te mora imati sopstvene akcione planove kako bi se ova pojava na vrijeme prevenirala. U vezi s tim škola mora imati podršku porodice, ali i šire društvene zajednice.

1. Pojam i definisanje prestupničkog ponašanja

U literaturi nailazimo na veliki broj pojmova koji se dovode u vezu ili se poistovjećuju sa pojmom maloljetničke delinkvencije, kao što su vaspitna zapuštenost i zanemarenost, socijalna neprilagođenost, loše društveno ponašanje, prestupničko ponašanje mladih, asocijalno ponašanje, devijentno ponašanje i dr. Korštenjem u literaturi ovih brojnih pojmova nastoji se izbjeći stigmatizacija maloljetnika, a da se u isto vrijeme ukaže da se radi o prestupništvu, odnosno o poremećajima u ponašanju (Karić, 2008).

Termin «maloljetni prestupnik» predstavlja sinonim za sintagmu «maloljetni počinitelj krivičnog djela», koja se koristi u krivičnom zakonodavstvu. Termin « prestupničko ponašanje mladih» ima za cilj izbjegavanje stigmatizacije djece i maloljetnika (Karić, 2008). U definisanju pojave maloljetničke delinkvencije postoje različiti pristupi koji se mogu svrstati u 3 grupe.

Prvu grupu definicija čine shvatanja koja polaze isključivo od opštih krivično-pravnih inkriminacija u datom društvu i delikventim se smatraju samo ponašanja maloljetnika određenog uzrasta koja su zakonom propisana kao krivična djela. U drugu grupu spadaju šire pravno-kriminološke definicije pojave maloljetničke delinkvencije koje pored kršenja opštih krivično-pravnih normi maloljetnika podrazumjevaju socijalna ponašanja koja su u sukobu sa drugim zakonskim propisima u određenom društvu. Treća grupa definicija pojave maloljetničke delinkvencije se u literaturi označava sociološko-kriminološkim definicijama.

U širem smislu maloljetničku delinkvenciju ili prestupničko ponašanje možemo definisati kao svako ponašanje pojedinca ili grupa mladih koje je protivdruštveno, odnosno društveno neprihvatljivo, tj. kojim se krše pravne i moralne norme određenog društva i koje,

kada je društveno vidljivo, izaziva spontano ili organizirano društveno reagovanje u namjeri da se zaštite društvena dobra i vrijednosti, i sami akteri takvog ponašanja (Jašević, 1991).

Prestupničko ponašanje je dakle, svako ljudsko ponašanje koje u značajnoj meri odstupa, odnosno krši društvene norme jedne zajednice i izaziva društvenu reakciju neodobravanja.

2. Prevencija prestupničkog ponašanja

Etimološki posmatrano, pojam prevencija potiče od latinske riječi “preventio-prevenare”, koja u prevodu označava predupređivanje ili predvidjeti i skrenuti pažnju na vrijeme (Karić, 2008, 208). Prevencija podrazumijeva biti korak ispred problema, pokušati ga izbjeći prije nego se pojavi.

Prevencija maloljetničke delinkvencije predstavlja cjelokupan sistem međusobno usaglašenih mjera i aktivnosti kojima se društvo i njegovi organizovani dijelovi suprotstavljaju ovoj pojavi – njenom javljanju, ponavljanju i prerastanju u teže oblike (Jašović, 1991). Ideja o značaju prevencije maloljetničke delinkvencije i kriminaliteta uopšte, posebno je došla do izražaja u 19. i 20. vijeku. Tako je u ideji o značaju prevencije maloljetničke delinkvencije i kriminaliteta odraslih velika pažnja posvećena značaju borbe protiv različitih socijalnih problema i nevolja koje su dovodile do delinkventnog ponašanja. Iz tih razloga ukazivalo se na značaj uvođenja određenih socijalnih mjera, koje su prvenstveno usmjerene na suzbijanje siromaštva i bijede i zabrani napuštanja djece, te drugim mjerama koje su trebale uticati na smanjenje delinkvencije i kriminaliteta (Buljubašić, 2005).

Pristup prevenciji prošao je kroz tri različite faze, i to od represivne, preko reformističke do savremene faze. Prevencija se najčešće određivala kao sistem raznovrsnih mjera i aktivnosti koje preduzimaju državni i društveni subjekti radi sprečavanja javljanja i ponavljanja prestupništva. Sada se prevencija pojmovno određuje ne kao sistem mjera i aktivnosti, već kao proces koji ima za cilj, ne da onemogući ispoljavanje prestupništva, već da omogući i podstakne pravilan socijalni razvoj mladih osoba koji će dovesti do razvijanja i učvršćivanja prosocijalnih oblika ponašanja i time posredno preduprijeti ispoljavanje prestupničkih oblika ponašanja (Popović-Ćitić, Žunić-Pavlović, 2005).

Od svih subjekata koji u društvu trebaju da reaguju na poremećaje u socijalnom ponašanju djece i maloljetnika, pored porodice, naročitu odgovornost imaju ustanove socijalne zaštite, škole, nevladine organizacije i organi krivičnog postupka. (Popović-Ćitić, Žunić-Pavlović, 2005).

2.2. Vrste prevencije

Najveći broj teoretičara iz oblasti socijalne pedagogije, socijalnog rad i drugih disciplina prevenciju dijeli na tri vrste: primarnu, sekundarnu i tercijalnu prevenciju. (Tomić, Šehović, Karić, Hasanović, 2003). S tim u vezi treba najpre uočiti da se suprotstavljanje prestupništvu mladih ostvaruje preko dvije osnovne grupe mjera, ili dva osnovna vida tog suprotstavljanja, i to: antideliktne delovanja i postdeliktne intervencije.

Prvu grupu čine one mjere i aktivnosti čiji je cilj onemogućavanje nastanka delinkvencije mladih - antideliktno djelovanje ili primarna prevencija, dok drugu grupu čine one mjere koje su usmjerene na suzbijanje već ispoljene pojave kako se ona ne bi razvijala i ponavljala – postdeliktno djelovanje ili sekundarna prevencija.

Mjere primarne prevencije djeluju u pravcu eliminisanja ili svođenja na manju mjeru društvenih i drugih objektivnih faktora koji pogoduju delinkventnom ponašanju mladih, tj. uzima u obzir društveno-političke i makrosocijalne faktore delinkvencije, ali i pojedinačne faktore koji pogađaju pojedine uže grupe mladih, odnosno pojedince. Prema tome, mjere primarne prevencije usmjerene su na rješavanje fundamentalnih uzroka čovjekove otuđenosti u društvu i stvaranju uslova za svestrani razvoj njegove ličnosti, kao i rješavanje raznih socijalnih, odgojnih, zdravstvenih i dr. problema pojedinaca. Tercijarna prevencija obuhvata niz aktivnosti usmjerenih na sprečavanje recidivizma maloljetnih prestupnika. U pitanju su organizovane mjere socijalne rehabilitacije i reintegracije koje su usmjerene ka maloljetniku, njegovoj porodici i užoj socijalnoj sredini (Karić, 2008).

Pored ove podjele prevencije na primarnu, sekundarnu i tercijarnu, Mrazek i Haggerty (1994) uspostavljaju sistem u kojem je termin prevencija rezervisan samo za one intervencije koje se pojavljuju prije inicijalnog početka mentalnih i ponašajnih poremećaja (Janković, Bašić, 2001, 37). Putem ove podjele autori su htjeli ukazati na razliku između prevencije i tretmana i održavanja stanja. Na ovaj način se otkrivaju specifične potrebe i rizici pojedinaca i grupa i utvrđuju najprimjerenije intervencije, tretman ili rehabilitacija.

3. Škola i njeno značenje u odgoju djece

Obrazovanje ima značajnu funkciju u svakom društvu. Zbog važnosti obrazovanja svaka vlast želi odrediti njegovu koncepciju i sadržinu, kako bi preko najsnažnijeg instrumenta društvene percepcije i oblika socijalizacije pojedinci prihvatili vrijednosti i norme sistema. Zato države preuzimaju brigu o finansiranju obrazovanja. Pored toga u sadržajnom smislu pokušavaju kroz obrazovanje utvrditi društvene norme i vrijednosti i izgraditi osjećanje pripadnosti svojoj zajednici, društvenoj grupi, religiji.

Škola, pored toga što ima obrazovnu, mora obratiti pažnju i na vaspitnu ulogu. Zadatak škole je da stvara emocionalno pozitivnu, otvorenu i podržavajuću klimu za učenike. Odgojno-obrazovni rad u školi mora omogućiti pravilno psihofizičko sazrijevanje mladih ljudi, a što obuhvaća psihofizičko zdravlje, razvijanje intelektualnih sposobnosti i usvajanje novih znanja, kulture ponašanja i ophođenja, estetske vrijednosti, moralnih normi, humanosti, pozitivnih odnosa prema prirodi i okolini.

Odgoj je vrlo složen fenomen i nemoguće ga je svesti na samo jednog čimbenika, u njegovom stvaranju sudjeluju mnogi, a temeljno značenje imaju obitelj i škola. Ova dva čimbenika se po svojim zadaćama međusobno razlikuju, a neupitno imaju isti cilj - pomoći u razvoju djece i mladih.

Po Talkotu Parsonsu škola je most između porodice i društva kao cjeline. Škola je mjesto u kojem mladi provode velik dio vremena, pa se smatra i jako važnim faktorom njihove socijalizacije. Uloga i zadaci škole se posmatraju i razmatraju u kontekstu njenog odnosa sa drugim sistemima kojima pripada, ili sa kojima je povezana, od društvene zajednice pa do porodice. Kroz cjelokupnu povijest školstva pa sve do danas, traži se što uspješnija odgojna strategija. U povijesti školstva moguće je pratiti represivne i poticajne odgojne strategije. I represivne i poticajne mjere osnivaju se na vanjskoj motivaciji. One imaju za cilj postizavanje emocionalne ugodnosti ili neugodnosti i na taj način produžiti poželjno, a spriječiti nepoželjno ponašanje. U savremenim uvjetima odgoj se nastoji realizirati kao unutrašnja motivacija (Rosić, 2005).

Uloga i zadaci škole se posmatraju i razmatraju u kontekstu njenog odnosa sa drugim sistemima kojima pripada, ili sa kojima je povezana, od društvene zajednice pa do porodice. Promatrajući odgoj u povijesnom slijedu uglavnom zapažamo tri njegove zadaće:

- Zadaća odgoja u prilagđavanju ili adaptiranju čovjeka na dato, na ono što se nastoji zadržati, na unaprijed modelirane načine mišljenja, ponašanja i djelovanja ljudi.
- Zadaća odgoja u osposobljavanju čovjeka za stvaranje promjena u društvu ili za mijenjanje društvene stvarnosti.
- Zadaća odgoja u stvaralaštvu, kreativnosti i aktivnom, učinkovitom, funkcionalnom, konkretnom djelovanju na razvoj sposobnosti, potrebe i mogućnosti ljudi.

Osnovna škola predstavlja obveznu razinu odgoja i obrazovanja, kojoj je funkcija osiguravanje stjecanja širokoga općeg odgoja i obrazovanja. Učenike treba osposobiti za razumijevanje i otkrivanje svijeta u kojemu žive, razumijevanje prošlosti i sadašnjosti u svijetu prirode i društva, čovjekovom odnosu prema prirodi i društvu, ljudskom stvaralaštvu, materijalnim i duhovnim vrijednostima, te međuljudskim odnosima. Osnovni odgoj i obrazovanje sadrži etičku dimenziju potrebnu za život dostojan čovjeka. Zato je razvoj stavova, mišljenja, motivacije i volje sastavni dio poučavanja i učenja u osnovnoj školi.

Ciljevi odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi su:

- osigurati sustavan način učenja o svijetu, prirodi, društvu, ljudskim dostignućima, o drugima i sebi,
- poticati i kontinuirano unaprjeđivati intelektualni, tjelesni, estetski, društveni, moralni, duhovni razvoj učenika, u skladu s njegovim sposobnostima i sklonostima,
- stvoriti mogućnosti da svako dijete uči i bude uspješno, osposobiti učenike za učenje, naučiti ih kako učiti i pomoći im u učenju,
- pripremiti učenike za mogućnosti i iskušenja koja ih čekaju u životu,
- poučiti učenike vrijednostima dostojnih čovjeka.

3.1. Preventivna uloga škole

Škola je, kao i ostale odgojno-obrazovne institucije, nakon obitelji najznačajnija socijalna skupina u koju dijete ulazi, odnosno ona je značajna karika u procesu socijalizacije. To je sredina u koju dijete dolazi i biva u dobi u kojoj se razvija i formira, u kojoj uči društvene vrijednosti, stavove, socijalno prihvatljiva ponašanja, stječe znanja i razvija sposobnosti. Škola predstavlja, pored porodice najdjelotvorniji faktor usmjeravanja i pozitivnog strukturiranja mladih ličnosti.

U prevenciji prestupništva mladih uloga škole je dvojaka. Škola s jedne strane svojim adekvatnim i skladnim funkcionisanjem utiče na pozitivan razvoj mladih članova i na taj način ostvaruje značajnu preventivnu funkciju, a s druge strane, školi je potrebna odgovarajuća društvena pomoć i podrška kako bi mogla da izvršava svoje zadatke uspješno kao i da pravilno odgoja djecu i mlade. U savremenom društvu pokušava se spriječiti svaki novi oblik prestupničkog ponašanja, jedan od načina jeste poštivanja prava kako na državnom tako i na svjetskom nivou. Konvencija o pravima djeteta je vrlo značajna i za državu, njene građane tako i za djecu. Konvencija o pravima djeteta je obavezujući dokument za države koje su je ratifikovale među kojima je i Bosna i Hercegovina. Konvencija sadrži sve odredbe potrebne za zaštitu djeteta i njegov pravilan psihofizički razvoj.

Neminovno je da odgojno – obrazovni proces u savremenim uslovima zahtijeva nove i značajne izazove od strane nastavnika, menadžmenta škole, samih učenika i njihovih roditelja ali i šire društvene zajednice. Svi imaju zahtjevan zadatak-odgovoriti na veliki broj različitih učeničkih potreba. Nastavnici moraju steći nove vještine i znanja, ali isto tako neophodno je da budu podržani, a njihova nastojanja vrednovana (Hatibović, 2006).

Podrška treba da bude značajna od relevantnih društvenih struktura u vidu zakonskih normi i materijalnog obezbjeđenja neophodnih sredstava. Pojavljivanje bilo kog oblika prestupničkog ponašanja u bilo kojoj dobi trebali bi vršnjaci, roditelji i učitelji shvatiti kao znak na koji treba reagovati, jasno dajući na znanje da se takvo ponašanje ne odobrava i da ga treba mijenjati. Potrebno je oblikovati takve uslove u odgojno obrazovnom procesu, koji uzimaju u obzir individualne potrebe sve djece što zahtijeva fleksibilnost i prilagođavanje razlikama.

4.2. Škola kao faktor rizika i zaštite u razvoju prestupničkog ponašanja

Škola je nakon porodice najznačajniji agens socijalizacije djece i maloljetnika. Ova instiucija stavlja pred djecu nove zahtjeve, jer se u školi suočavaju sa svijetom u kojem više nemaju povlaštenu poziciju koju su uživala u porodici. Ono se u školi nerijetko susreće i s vrijednosnim sustavom koji se razlikuje od onog njegovih roditelja, a katkad mu je čak i suprotan” (Singer, Mikšaj-Todorović, 1993, 208). “Jednom riječju, ono se susreće sa svijetom koji je mnogo složeniji, drugačiji, a nerijetko i mnogo neugodniji od onog koji je upoznao u svojoj obitelji. Dijete u novoj sredini ostvaruje socijalne veze i odnose sa djecom iz drugih porodica i socijalnih sredina i susreće se sa novim normama ponašanja i vrijednostima što zahtijeva socijalnu adaptaciju (Karic, 2008). U takvim uslovima dijete se susreće sa

problemima prilagođavanja od čega zavisi njegov daljnji odnos prema školi i eventualnog ispoljavanja devijentnog ponašanja.

Kod učenika s razvijenim poteškoćama i psihosocijalnim uvjetima života škola otkriva i pojačava već postojeće poremećaje u ponašanju (Singer, Mikšaj-Todorović, 1993, 208). Stoga se često susrećemo s naglašavanjem uloge škole kao detektora rizičnih učenika i snažnim čimbenikom u reduciranju društveno neprihvatljivog ponašanja mladih. No, ona ponekad izaziva, u suradnji s drugim faktorima, nove poremećaje koji je osnovni izvor u školi. Škola može biti mjesto procesa konformne socijalizacije i činilac subjektivnih pozitivnih osjećaja učenika, a može izazivati negativne osjećaje i sumirati različita devijantna ponašanja (Singer, Mikšaj-Todorović, 1993, 209).

Struktura i postupci koji se prakticiraju u školi mogu prouzročiti slab angažman učenika u školskoj sredini a time i slabiji akademski uspjeh. Slab angažman u školi kreira se na nekoliko načina: isključivanjem učenika iz procesa ozbiljnog planiranja edukacije i donošenja odluka, podučavanjem na način koji zahtijeva pasivno učenje te ekstremnim individualizmom glede uspjeha i neuspjeha (Schafer, Polk, 1972). Kashani, Jones, Bumby, Thomas (1999) upozoravaju da se više nasilja javlja u pretrpanim školama, razredima strogih i krutih pravila, u kojima se učitelj neprijateljski odnosi prema učenicima te nema autoriteta što vodi k nedostatnom vođenju i upravljanju razredom. Packočinaitė (prema: Goldstein, 1990), ističe da škola klasificira učenike na "dobre" i "loše" te ih indirektno etiketira i vodi u delinkventnu karijeru kao i da pritisak za postizanjem što većih ocjena može kod učenika izazvati negativan stav prema školskim pravilima i obvezama te sklonost bježanju s nastave i prekidu školovanja, a potom i druženju s asocijalnim i antisocijalnim osobama. Sami maloljetnici spominju školu kao izvor, odnosno potpomažući faktor svojih nevolja. Oni navode primjere učitelja koji su spremni uočiti probleme učenika i pokazati volju da im pomognu u njihovom rješavanju, ali naglašavaju i postojanje učitelja koji u takvim situacijama znaju samo prijetiti izbacivanjem iz škole.

Nedostaci u procesu ostvarivanja ciljeva vaspitanja, razvijanja kulturnih, radnih i drugih osobina mladih mogu izazvati negativne efekte pa i poremećaje u ponašanju. Ti nedostaci u obrazovanju se pored ostalog ispoljavaju i u slučaju kada se ne vodi računa u uspostavljanju nastavnih planova i programa koji su primjereni intelektualnim i drugim mogućnostima učenika. Takva situacija uslovljava emocionalne i druge psihičke teskoće kao posljedica neuspjeha u savladavanju takvih nastavnih planova i programa. Ovi momenti među pojedinim učenicima rađaju različite oblike individualne neprilagođenosti, koji mogu predstavljati osnovni razlog njihovog delinkventnog ponašanja.

U vezi s tim, Karić (2008) ističe faktore koji unutar škole, mogu doprinijeti pojavi prestupničkog ponašanja:

- nedostatak adekvatno osposobljenih nastavnika,
- zastarjele metode u izvođenju nastave,
- otpor prema uvođenju novih ideja,
- privilegija djece iz viših društvenih slojeva,
- nedostatak profesionalnih savjetovalista,
- poremećeni odnosi učenika u školi,
- poremećeni odnosi između nastavnika i učenika i dr.

Jedan od bitnih faktora koji se povezuje sa pojavom maloljetničke delinkvencije je i školski neuspjeh ili nedostatak povezanosti sa školom. Uspjeh u školovanju konzistentno se pojavljuje kao čimbenik koji djeluje reducirajuće na pojavu delinkventnog ponašanja djece i mladeži. Školski uspjeh, ocjene, školske vještine te percepcija samog sebe kao dobrog učenika čimbenici su koji su obrnuto proporcionalni vjerojatnosti da će se mlada osoba odati delinkvenciji.

Veliki broj domaćih i stranih znanstvenih istraživanja s jedne strane iznalaze povezanost neprimjerene školske sredine i metoda poučavanja s poremećajima tijekom školovanja, a s druge strane upozoravaju na visoku pozitivnu korelaciju skupa varijabli o poremećaju tijekom školovanja i maloljetničke delinkvencije. Kao bitni elementi izdvajaju se: uspjeh u školovanju, mijenjanje škole, ponavljanje razreda, prekid školovanja, privrženost školi, odnos učitelja/nastavnika prema učenicima (negativne metode discipliniranja i negativni stavovi) (Singer, Mikšaj-Todorović, 1993). Maloljetni delinkventi su češće slabije adaptirani u školskim situacijama, imaju slabije razvijene radne navike, rijetko su privrženi školi u smislu vjerovanja u ciljeve i značenje škole koju smatraju dosadnom i irelevantnom, oni postižu slabiji uspjeh u školovanju, češće ponavljaju razrede, češće bježe iz škole, neredovito je pohađaju i češće napuštaju školovanje (Lamnek, 1982, prema: Singer-Mikšaj-Todorović, 1993)

Prema mnogim istraživanjima porodica svojim usklađenim i hramoničnim životom još uvijek predstavlja najdjelotvorniji faktor usmjeravanja i pozitivnog strukturiranja mladih ličnosti. Međutim, nizak nivo obrazovanja roditelja je značajna karakteristika maloljetnih prestupnika i posljedica je njihovog neuspjeha u školi. Neuspjeh u školi je uslovljen i neadekvatnim odnosima u porodici, što otežava i suradnju porodice i škole a time i

adaptaciju djeteta u školsku sredinu. Bez suradnje sa porodicom nema pune i prave integracije mladih u zajednicu.

Sa ne ostvarenim ciljevima vaspitanja i obrazovanja i sa svojim sopstvenim nedostatcima, škola doprinosi javljanju prestupničkog ponašanja mladih. Rezultati istraživanja pokazuju da je oko 70% maloljetnih delinkvenata imalo izrazito neprijatne doživljaje u školi. Najveći broj ovih neprijatnih doživljaja vezan je za slab uspjeh u savladavanju školskog gradiva i loš odnos nastavnika i učenika. Loš i pedagoški neispravan odnos nastavnika prema učenicima i loši odnosi među učenicima mogu se pojaviti kao teškoća ili potpuna prepreka integrisanja i prilagođavanja školskom životu što je često razlog delinkventnog ponašanja u školi i van nje kod jednog broja djece (prema: Buljubašić, 2005).

Propusti u ostvarivanju funkcija škole, kako na planu vaspitanja tako i na planu obrazovanja, stvaraju društvene i psihičke uslove pogodne za javljanje prestupa kod mladih. Ono što škola propusti da uradi to se teško kasnije ispravlja. Obično iz redova takvih učenika koji su ostavljeni sami sebi, koji ne nailaze ni u porodici ni u školi na vedru atmosferu toplinu i razumijevanje, postaju delinkventi, nesrećni bračni drugovi, problematični članovi društva, jednom riječju društveno neadaptirane ličnosti (Dervišbegović, 2003).

Međutim škola nije jedini faktor koji vodi u društveno neprihvatljiva ponašanja. Uglavnom se različiti rizični uvjeti nalaze i u samoj konstelaciji osobe te njene ranije okoline, odnosno ne smijemo zanemariti davno dokazanu multikauzalnost neprihvatljivog ponašanja. Strukturalna deficijentnost obitelji, narušeni međuljudski odnosi u obitelji, prisutnost sociopatoloških oblika ponašanja članova uže obitelji, socioekonomski status obitelji, socijalna i emocionalna nezrelost, druženje s asocijalnim i antisocijalnim osobama, dostupnost oružja, nasilje prikazano preko sredstava javnog priopćavanja samo su neki od čimbenika koji u međusobnom djelovanju vode u društveno neprihvatljivo ponašanje.

Škola je ta koja u takvim uvjetima može mnogo toga otkriti i spriječiti, ali društvo joj nije pružilo "alate" da bi ona to samostalno činila već joj je u tome potrebna pomoć drugih društvenih instituta koji u okviru svoje nadležnosti imaju obavezu utjecanja na što kvalitetnije i sigurnije odrastanje mladih, pa i pomoć društva u cjelini.

4. Zaključak

S obzirom na značaj koji škola ima tokom odrastanja svake individue, a naročito u ranom periodu, podrška školi mora biti predviđena u svim planovima i programima za prevenciju maloljetničke delinkvencije. Sva ponašanja kod školske djece koja se cijene kao

nepoželjnim, neprihvatljivim i štetnim uslovljavaju intervenciju škole kao institucije, s ciljem: da se uoče i okarakterišu (razumiju), da se odklone uzroci nastanka i spriječe posljedice. Potrebno je oblikovati takve uslove u odgojno obrazovnom procesu, koji uzimaju u obzir individualne potrebe sve djece što zahtijeva fleksibilnost i prilagođavanje razlikama.

Za ovako složene zadatke škola mora imati pored materijalne i druge vidove podrške. Ta podrška mora se ogledati u formiranju školskih timova koji će raditi na razvoju pozitivne psihosocijalne klime u školi, na ranoj identifikaciji i prevenciji vršnjačkog nasilja te na izradi vlastitih akcionih planova.

Škola mora da omogući savjetodavni rad porodici i maloljetnim prestupnicima. Roditeljima su neophodni stručni savjeti u vaspitanju i kvalitetnoj komunikaciji s djecom, prepoznavanje razvojnih poremećaja u ponašanju kod djece itd. Da bi škola uspjela u tome, neophodna je suradnja sa porodicom. Jačanje roditeljskih kompetencija u oblasti osnovnog obrazovanja zahtijeva kontinuiranu i intezivnu afirmaciju roditeljske uloge, programiranu edukaciju roditelja i korištenje svih potencijala roditelja u osnovnom školstvu.

Dakle, nužno je da škola u saradnji sa roditeljima i lokalnom zajednicom preuzme odgojnu funkciju i brigu o razvijanju društveno – prihvatljivih normi ponašanja djece i omladine.

LITERATURA

- [1] Bašić J., Janković J. (2001). Prevencija poremećaja u ponašanju djece i mladih u lokalnoj zajednici, Zagreb: Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladih.
- [2] Bašić J., Janković J. (2001). Rizični i zaštitni faktori u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži, Zagreb: Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladih.
- [3] Bašić J., Janković J. (2003). Lokalna zajednica-izorište nacionalne strategije prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih, Zagreb: Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladih.
- [4] Buljubašić, S. (2005). Maloljetnička delinkvencija, Sarajevo: Arka Press.
- [5] Dervišbegović, M. (2003). Zadaci škole u socijalizaciji djece sa poremećajima u ponašanju, Sarajevo.
- [6] Jašović, Ž.B. (1991). Kriminologija maloljetničke delinkvencije, Beograd: Naučna knjiga.
- [7] Karić, N. (2008). Socijalni radi i maloljetnička delinkvencija, Tuzla.
- [8] Milutinović, M. (1971). Osnovni fenomenološki i etiološki problemi omladinske delikvencije, Beograd: Osvrti.
- [9] Popović-Ćitić B., Žunić-Pavlović V. (2005). Prevencija prestupništva dece i omladine, Beograd.
- [10] Rosić, V. 2005. Odgoj, obitelj, škola. Rijeka: Žagor
- [11] Singer, M. –Miksaj –Todorović, LJ. (1993). Delinkvencija mladih, II. Izd., Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- [12] Tomić, R., Šehović, M., Karić, N., Hasanović, I. (2003). Delinkventno ponašanje djece i mladih, Tuzla: OFF-SET.

Edin Šestan, Mr.sc

ROLE AND OPPORTUNITIES IN SCHOOL PREVENTION OFFENDING BEHAVIOR

Summary

The school with the family one of the most important systems that shape a child's growing up. Teaches you important facts that he will need to one day in their own way contribute to society, but it also provides the experiences that shaped him as a person. Child besides knowledge in school develops many skills - learning how to be a friend to someone, to work in a group, how to resolve disputes in an appropriate manner, how to treat others with respect and many others. As teachers and professional associates have an irreplaceable role in the child's life - are responsible for creating a safe and stimulating environment that the child or young person allow you to achieve your educational, and personal potential. Part of that responsibility is to protect children from all forms of delinquent behavior - a phenomenon that the environment brings uncertainty and anxiety that interfere with a child's path. The occurrence of any of such behavior at any age should peers, parents and teachers are seen as a sign that you should respond, clearly giving to understand that such behavior is not approved and that it should be changed. For such complex tasks school must have in addition to financial and other support. This support should be reflected in the formation of school teams that will work on the development of positive psychosocial climate of the school, the early identification and prevention of violence and the development of their own action plans.

Key words: schools, prevention, offensive behavior